

Биљана ПЕЈОВИЋ

Факултет друштвених наука
Београд

КОНТАКТ: biljana.pejovic@fdn.edu.rs

UDC: 336.1(497.11)»2020/2021»

338.23:[616.98:578.834(497.11)]

Врста рада:
ПРЕГЛЕДНИ РАД

Примљен: 11. 4. 2021. ✓

Прихваћен: 17. 5. 2021. ✓

Исидора ЉУМОВИЋ

Институт економских наука
Београд

КОНТАКТ: isidora.ljumovic@ien.bg.ac.rs

Милица НЕСТОРОВИЋ

Факултет друштвених наука
Београд

КОНТАКТ: milica.nestorovic@fdn.edu.rs

ИЗАЗОВИ ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА СРПСКЕ ПРИВРЕДЕ У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ ИЗАЗВАНЕ КОВИДОМ 19

Апстракт: Пандемија изазвана корона вирусом донела је пред креаторе економске политике велику дилему. Како одржати задовољавајући ниво привредне активности, а у исто време обезбедити адекватну здравствену заштиту становништва? Епидемиолошке мере које су уведене ради здравствене заштите утицале су на смањење привредне активности у свим индустријама које подразумевају већи број људи на једном месту. Повећани издаци за здравствену заштиту и помоћ привреди ради одржања ликвидности и запослености са једне стране и смањен прилив јавних прихода због слабије привредне активности са друге стране утицали су на дефицит буџета. У којој мери је Србија успела да избалансира ова два контрадикторна захтева тема је овог рада. Да ли су одлуке Кризног штаба адекватно балансилале очување здравља и ефикасност привреде? Анализирано је које мере монетарне и фискалне политике су спроведене, у којој мери су сачувале стабилност домаће привреде и каква је перспектива привредног опоравка.

Кључне речи: ПАНДЕМИЈА, ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ, ДИРЕКТНА ДАВАЊА, ФИСКАЛНЕ ПОГОДНОСТИ.

Увод

Од почетка 2020. године пандемија која је изазвана вирусом корона у веома кратком року довела је привреде многих земаља у тешку ситуацију. Свет се суочио са економским последицама глобалне здравствене кризе. Након настанка у Кини, брзо се ширила по целом свету. Инфекција се брзо ширила и у већини земаља нису на време предузете мере за заштиту становништва. То је резултирало умирањем великог броја становништва, поготову у Италији и Шпанији. Отежавајућа околност је и сусретање медицинске струке по први пут са епидемијом вируса корона, који се атипично понашао у односу на класичне вирусне инфекције. Преношењем, његова вирулентност није слабила и топлије време није утицало на његов нестанак и смањење инфективности, као што се очекивало.

Од почетка марта 2020. године, када је евидентиран први потврђени случај у нашој земљи, уведене су епидемиолошке мере које су ступале на снагу у зависности од броја инфицираних. Биле су различитог степена ограничења, од увођења ванредног стања и потпуног затварања до ограниченог функционисања привреде уз придржавање мера превенције.

Приоритетни задатак јавних финансија био је финансирање борбе за очување здравља и живота људи и пружање финансијске помоћи привредним друштвима ради очувања привредних капацитета, ликвидности и запослености. Одлуке нису биле усмерене на одабир, да ли спровести рестриктивну или експанзивну монетарно-фискалну политику, већ како спречити затварање привредних друштава чије је пословање пандемија највише угрозила. Пакетом монетарних и фискалних мера, које су биле правовремене и адекватне, ублажени су негативни ефекти пандемије вируса корона на целокупну привреду колико је то било изводљиво и спречен је већи број друштава да донесу одлуку о прекидању пословања.

Прошле економске кризе (попут дужничке кризе 1980-их, азијске финансијске кризе 1997-1998 и глобалне финансијске кризе 2008–2009) настале су због рањивости финансијских тржишта. Типично, у прошлости кризе, финансијски посредници (попут банака) преузимали су превелике ризике, доживљавали губитке, изгубили приступ финансирању и, заузврат, престали да кредитирају реални сектор. У другим случајевима, тржишта дуга су се замрзла, јер зајмопримци нису могли да измире текуће обавезе, што је довело до повећане крхкости у финансијском сектору, која се потом пренела на остатак економије, што је генерално узроковало рецесију. Економска криза изазвана пандемијом радикално се разликује од прошлих криза. Избијање пандемије наметнуло је велику глобалну економску активност. Шок је био изненадан и истовремен у свим земљама, а карактерише га значајна несигурност у погледу његове величине и трајања. Брзи пренос вируса довео је до тога да се људи широм света истовремено изолују поштујући строге налоге јавног здравља. Мере за социјално удаљавање и друге мере ограничавања су хитне мере које спа-

шавају животе, али су допринеле синхронизованом колапсу економске активности. Постојећа законска и регулаторна инфраструктура није добро опремљена за суочавање са егзогеним системским шоком попут пандемије. Политике финансијског сектора могу помоћи у усмеравању кредита на предузећа, али их је тешко имплементирати и подразумевају различите компромисе. (Didier et al., 2021: 1-14)

Сви позитивни ефекти глобализације, који су представљени кроз пораст међународне размене у трговини, култури, људима и капиталу, показали су своју негативну страну у условима пандемије. Све компаније чије је пословање било условљено ресурсима пореклом из других земаља (поготову Кине), нису могле да одрже континуитет пословања. Осигурање здравствене заштите становништва у многим земљама било је изводљиво једино поновним затварањем граница. Свако кретање становништва изазвано пословањем, посетом туристичким дестинацијама, повратком локалног становништва које ради у иностранству у своју матичну земљу или било којим другим разлогом утицало је на ширење заразе.

Утицај пандемије на привредну активност Србије

Најизложенији зарази у условима пандемије су првенствено медицинска струка, радници запослени у трговини, угоститељским објектима, апотекама и цео услужни сектор. Мере за заштиту запослених подразумевале су ношење маске и рукавица у почетној фази, а у медицинској струци која је радила са инфицираним становништвом и скафандера. Огроман терет за привреду на почетку пандемије био је обезбеђивање заштитне опреме, дезинфекционих средстава и респиратора који су били неопходни за спашавање живота пацијента који су тешко подносили инфекцију.

„Новчани токови корпорација су озбиљно погођени. Иако је ефекат привремен за неке фирме, многе фирме ће га искусити дугорочно, што ће довести до финансијских проблема. На пример, неке фирме имају пословне моделе који су неспојиви са социјалним удаљавањем, предузећа у индустријском и енергетском сектору патиће од пада потражње за њиховим производима и финансијске компаније могу се ангажовати у постизању већег приноса у сценарију нулте краткорочне стопе. У овим околностима, финансирање корпорација постаје пресудно за заустављање изазова ликвидности који прелазе у оне солвентности. Спољно финансирање постаје централно, али, како показују постојећи докази, висока полуга може ометати нова финансирања.” (Ellul et al., 2020: 421-429)

У условима пандемије индустрије које су највише погођене су угоститељство, ауто превозници у путничком саобраћају, туристичке организације, тр-

говина, културне манифестације (индустрија забаве, позоришта, биоскопи, одржавање концерата и свих јавних манифестација), индустрија спорта и разоноде, хотелијерство. Не треба искључити повезаност свих индустрија и како се негативни ефекти осећају и у осталим индустријама чије пословање није директно угрожено пандемијом. Пошто је лимитиран број људи који се могу окупљати, ресторани раде слабијим капацитетом, нема организације славља, свадби, рођендана, прослава празника. То утиче на смањену потражњу за пољопривредним производима, месом, пићем. Индиректно, то утиче и на рад фризерских салона, цвећара, посластичарница. Најугроженији су предузетници, јер су њихови приходи смањени због пандемије, а дажбине увећане.

Осим мера које доносе државе ради заштите локалног становништва, на смањење туризма утичу и ограничено кретање и захтеви држава за тестирање свих нерезидената који желе да уђу на њихову територију. Пи-си-ар тестови, антигенски тестови (Anti-SARS-CoV-2), захтеви за карантин од 14 дана за све појединце који немају тестове, додатно негативно утичу на пораст броја туриста.

„Будући да шок COVID-19 има већи и директнији утицај на приходе фирми које су више изложене пандемији, због начина на који производе или како продају, очекује се да ће предузећа имати већу корист од финансијске флексибилности ако су изложенија шоку. Ако се индустрије класификују као високо погођене шоком због њихове осетљивости на потребу за социјалним дистанцирањем, било директно или индиректно, као добављаче таквим индустријама, предузећа у тим индустријама су имала већу корист од већег готовинског поседовања. Додатни економски утицај новчаних средстава на пад цена акција фирми које су високо изложене COVID-19 је велик. У поређењу са фирмом која није високо изложена COVID-19, фирма која је високо изложена и има готовину на 75. перцентилу расподеле готовинског фонда доживљава пад цена акција који је за 7,3 процентна поена нижи од фирме која има готовину на 25. перцентилу расподеле новчаних средстава.” (Fahlenbrach et al., 2020: 2-3)

Сва привредна друштва, како у приватном тако и у јавном сектору која су високо технолошки опремљена могла су, донекле да боље организују пословање дозволом запосленима да раде од куће. Ресторани су функционисали ограниченим капацитетима поручивањем онлајн и доставом спремљене хране на задате адресе. Већина трговинских радњи организовала је доставу поручених производа у року од 24 часа, да би колико толико одржали промет, заштитили запослене и купце.

„Стопа незапослености у већини земаља је, упркос великом паду привредне активности, имала мали или умерен раст у 2020. години, због цикличног кашњења промена на тржишту рада, али и снажне државне помоћи предузећима кроз фискалне и монетарне стимулансе. Друга важна промена на тржишту рада је знатно повећање процента радника који пословне активности обављају радом од куће.” (Arsić, 2021: 57-66)

Ради здравствене заштите школе и факултети су у почетној фази затварани. Затим је организована настава са ограниченим бројем присутних у затвореним просторијама да би се полако прелазило на онлајн наставу. Иако инфекција у почетној фази пандемије није много утицала на децу, она су била преносиоци. Од почетка 2021. године после већег броја потврђених случаја инфекције међу децом и просветним радницима и настава је у потпуности пребачена на онлајн.

„Стратегије за решавање финансијских аспеката кризе у циљу смањења економског и људског утицаја укључују: (1) обезбеђивање довољне ликвидности да подржи функционисање тржишта и поткрепи потражњу; (2) интензивирање размене информација о здравственим и финансијским - економским питањима у настојању да се осигурају тачне информације упркос снагама које раде против тога; (3) велика, привремена финансијска подршка за појединце; за мала, средња и велика предузећа да избегну губитак инфраструктуре и сачувају капацитет за оркестрирани одговор (избегавањем масовне несолвентности); и потенцијално, у неким случајевима, за владе; (4) искоришћавањем дигиталних финансија и плаћања како би се смањио контакт између људи, истовремено организујући подршку за старије и друге дигитално искључене људе који би обично користили физичке канале; (5) успостављање добро финансираног координационог тела као алата за управљање кризама ради обезбеђивања размене информација; (6) усмеравање финансијских средстава на медицинску инфраструктуру; и (7) усмеравање финансијских ресурса ка дигиталној инфраструктури и повезивању ради подршке свим осталим аспектима друштва и економије, укључујући, посебно, олакшавање образовања на мрежи и широко распрострањене политике рада од куће.” (Douglas et al., 2020: 2)

„Пандемија COVID-19 има потенцијал да озбиљно поткопа напредак земаља у развоју ка постизању циљева одрживог развоја. Здравствена, економска и социјална криза коју је покренула пандемија COVID -19 повећала је постојеће структурне проблеме и рањивости, излажући - и чак појачавајући - неједнакост на свим нивоима и у свим сферама (Furceri et al. 2020). Све ово долази на врх еколошке кризе са којом се свет већ суочавао пре него што је пандемија захватила.” (Romero, 2020: 28)

Мере за очување привредне активности

„Влада је 13. марта 2020. године донела Закључак о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19. Наведеним актом утврђен је задатак Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19 и његов састав”. (Правни основ за доношење Закључка о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19; srbija.gov.rs; приступљено: 25.03.2021.)

Чланове кризног штаба у великом проценту чинили су доктори медицине, али и чланови економске струке. Ради здравствене заштите становништва доношене су мере које су у великој мери утицале на привредну активност земље. Све мере доношене су балансирањем захтева чланова медицинске струке Кризног штаба која је захтевала закључавање и увођење ванредног стања и економске струке која је указивала на дугорочне последице стопирања привредне активности. Влада Србије је на предлоге Кризног штаба предузимала мере за умањење негативних ефеката пандемије и економски опоравак земље.

Почетком априла Влада Републике Србије усвојила је три уредбе које су представљале правни оквир за спровођење предложених мера. Економски пакет био је вредан 608,3 милијарде динара, односно 5,1 милијарди евра. Прва уредба односила се на мере пореске политике и директну помоћ приватном сектору, друга на финансијску подршку привредним субјектима за одржавање ликвидности и трећа на издавање дужничких хартија од вредности. (Влада усвојила уредбе за спровођење економских мера подршке привреди; <https://ras.gov.rs/vlada-usvojila-uredbe-za-sprovođenje-ekonomskih-mera-podrske-privredi>; приступљено: 27.03.2021.)

Ради очувања ценовне и финансијске стабилности и смањења негативних ефеката пандемије на реални сектор, Народна банка Србије предузела је одређени сет мера. За 1,25 процентних поена смањила је референтну каматну стопу у односу на њен ниво пре почетка пандемије. Ради очувања релативне стабилности курса динара према евр, интервенцијама на девизном тржишту очувала је финансијску стабилност.

Прописала је први мораторијум на кредите и обавезе по основу финансијског лизинга и за физичка лица и за привредна друштва у марту 2020. године до 90 дана. Застој у отплати обавеза односио се на могућност одлагања три месечна ануитета свих кредитних обавеза који се додају на крају периода отплате продужавањем периода отплате за три месеца и распоређивањем обрачунате редовне камате на период отплате кредита. Од стране банке, омогућено је да се заостали износ неисплаћених ануитета за три месеца измири на два начина. Први начин је једнократно, одједном када наступи четврти месец, а други начин је да се по истеку четвртог месеца измири само заостала камата. У сваком случају оба понуђена модела су у великој мери олакшала измирење кредитних обавеза у доба пандемије. У првој Уредби НБС омогућен је застој у отплати кредита за месеце март, април и мај 2020. Године. Друга могућност примене мораторијума односила се за ануитете који су доспевали за месец јул, август и септембар 2020. Крајем 2020. године Народна банка Србије изнова је изашла у сусрет свим клијентима који користе кредитне и лизинг обавезе и омогућила банкама право да индивидуално одлуче хоће ли омогућити грејс период у отплати рата у року од шест месеци у 2021. години. Требало је да заинтересовани поднесу клијенти захтев поднесу у матичној банци најкасније до 30.04.2021. године. Усвојила је и сет прописа којима банке нуде дужницима

рефинансирање потрошачких и готовинских, али не и стамбених кредита који су одобрени пре 18.03.2020. Рефинансирање је омогућило продужетак рока отплате кредита за две године.

2020.										2021.
МАРТ	АПР.	МАЈ	ЈУН	ЈУЛ	АВГ.	СЕП.	ОКТ.	НОВ.	ДЕЦ.	ЈАН.
МЕРЕ МОНЕТАРНЕ ПОЛИТИКЕ										
Референтна каматна стопа										
Смањена за 0,5 п.п. на 1,75%	Смањена за 0,25 п.п. на 1,5%		Смањена за 0,25 п.п. на 1,25%						Смањена за 0,25 п.п. на 1,0%	
Повољнији услови за кредите у оквиру гарантне шеме										
				Стимулисано одобравање динарских кредита из гарантне шеме по нижим гарантним стопама - умањење најмање 50 б.п. у односу на максималну стопу (1М BELIBOR+2,5 п.п.) НБС компензује кроз вишу стопу ремунарације за 50 б.п. на износ издвојене обавезне резерве						
ДОДАТНЕ МЕРЕ НАРОДНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ										
Мораторијум										
	Застој у отплати обавеза дужника				Застој у отплати обавеза дужника				Застој у отплати обавеза дужника који због пандемије не могу да измирују обавезе, уз продужење рока отплате тако да месечне обавезе дужника не буду веће од оних пре одобравања олакшица	
Стамбено кредитирање										
			Смањено обавезно учешће грађана у кредитима за куповину прве стамбене непокретности са 20% на 10%							
					Смањен минимални степен изграђености објеката чију је куповину могуће финансирати стамбеним кредитима банака					
					Продужење рока отплате стамбених кредита за најдуже пет година					
Остали кредити										
				Продужење рока отплате за одобрене кредите становништву (осим стамбених) до осам година						
					Омогућено је банкама да до краја 2021. одобравају динарске кредите (до 90.000 динара) становништву, рочности до две године, само с потписаном изјавом о запослењу / пензији					
МЕРЕ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ										
Гарантна шема										
Пословне банке уз гаранцију државе могу да укупно одобре микропредузећима, малим и средњим предузећима и предузетницима до две милијарде евра кредита за ликвидност и набавку обртних средстава који треба да буду пуштрни у оптицај до краја јануара 2021. Кредити из гарантне шеме могу бити одобрени у динарима по максималној каматној стопи 1М BELIBOR + 2,5 п.п. или у еврима по максималној каматној стопи 3М EURIBOR +3,0 п.п. Максимална рочност кредита је 36 месеци укључујући грејс период од 9 до 12 месеци.										

Табела 1: Мере Народне банке Србије и Владе Републике Србије усмерене на подршку кредитној активности у условима пандемије ковида 19¹

¹ ТРЕНДОВИ У КРЕДИТНОЈ АКТИВНОСТИ Четврто тромесечје 2020. године; https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/publikacije/trendovi/trend_izv_IV_2020.pdf; (приступљено: 24.03.2021.).

У Табели 1. представљене су мере Народне банке Србије и Владе Републике Србије у временском периоду од почетка пандемије до јануара 2021. године. Осим мера монетарне политике које су подразумевале смањење референтне каматне стопе, спроведене су и додатне мере увођења мораторијума, застоја у отплати обавеза дужника, мере повољнијег стамбеног и осталог кредитирања. Неколико пута је исплаћивана и једнократна помоћ свим грађанима који су се пријавили.

„Од почетка пандемије, рецесија узима велики данак јавним приходима и дошло је до пораста фискалног дефицита у свим земљама западног Балкана. Оно што важи за све земље, важи и за Србију. Наиме, очекује се да ће српска економија ући у рецесију 2020. године. Од почетка пандемије и увођења ванредног стања, чак 67.000 запослених је радило од куће док је 168 производних компанија обуставило производњу. Инфраструктура и транспорт су претрпели губитке у износу преко 110 милиона евра. Туристички сектор је само између марта и прве половине априла изгубио око 2.7 милиона евра. Док негативан утицај пандемије корона вируса очекује око 85% малих и средњих предузећа. Увођење мера против сузбијања корона вируса је пореметило пословање многих ланаца снабдевања, очекује се смањење како домаћих тако и страних директних инвестиција, а пад дознака може довести до смањења потрошње. Кључни приоритети Владе Републике Србије би требали да буду: обезбеђивање ликвидности привреди (нарочито малих и средњих предузећа), подршка радницима и најугроженијим појединцима.” (Milić i drugi, 2020: 390)

У циљу ублажавања економских последица насталих услед пандемије, Влада је донела Уредбу о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима. Према овој Уредби државна давања се пружају у облику фискалних погодности и директних давања из буџета. Исплате директних давања вршиле су се преко наменских рачуна отворених за ту намену, код пословних банака у којима привредни субјект има већ отворен рачун.

Први програм помоћи привредним субјектима у приватном сектору (правним лицима, микро и средњим, предузетницима паушалцима, предузетницима пољопривредницима) донет је 10.04.2020. године Уредбом Владе Републике Србије и односи се на помоћ у исплати личних доходака запосленим за месеце март, април и мај 2020., или линеарно померање на месеце април, мај и јун уколико је већ био исплаћен лични доходак за месец март 2020., са назнаком да се додељена средства са ковид рачуна морају искористити до краја јула 31.07.2021., искључиво за исплату нето зарада запослених. Наведена средства су уплаћена бесповратно, а порез и доприноси одложени су за 04.01.2021. године. Исплата одложених пореза и доприноса почела је 10. фебруара 2021. године на 24 месечне рате.

Фискалне погодности и директна давања одобрена су свим резидентним правним лицима, огранцима и представништвима страних правних лица и

резидентним предузетницима. Услов за коришћење фискалних погодности је био да та правна лица нису смањивала број запослених за више од 10% од 15.03.2020. до 10.04.2020., да су регистровани пре 15.03.2020. године код надлежног органа или организације, или су наведеном периоду постали обвезници ПДВ. Под бројем запослених нису се подразумевали запослени који су закључили уговор о раду на одређено време пре 15.03.2020. године, за период који се завршава у периоду од 15.03.2020. до 10.04.2020. Додатни услов је био забрана исплаћивања дивиденде до краја 2020. године. Фискалне погодности односиле су се на одлагање доспелости за плаћање одређених јавних прихода чија обавеза доспева у временском периоду од 01.04.2020. до 30.06.2020. Одлагање плаћања до 04.01.2021. могло се остварити за: порезе на доходак грађана на зараде и накнаде зарада и доприноса за обавезно социјално осигурање. Аконтације пореза на добит за март, април и мај 2020. одложене су до предаје коначне пореске пријаве за порез на добит правних лица за 2020. годину. Право на одлагање плаћања дугованог пореза и доприноса и аконтација пореза на добит правних лица одложено је на највише 24 једнаке месечне рате без плаћања камате. Фискалне погодности имали су и предузетници, предузетници пољопривредници и предузетници паушалци. Банке, друштва за осигурање и реосигурање, друштва за управљање добровољним пензионим фондовима и даваоци финансијског лизинга нису имала право на одлагање пореских обавеза. Право на уплату бесповратних новчаних средстава из буџета у висини основне нето минималне зараде за месец март 2020. од 30.367,04 динара, у мају, јуну и јулу по запосленом са пуним радним временом могли су да остваре сва правна лица која су регистрована као микро, мала и средња, предузетници, предузетници паушалци и предузетници пољопривредници. Великим правним лицима бесповратна новчана средства по запосленом одобрена су за по сваком запосленом у истом временском периоду и под истим условима, у висини 50% од основне минималне нето зараде за март 2020. („Службени гласник РС”, број 54 од 10. априла 2020.)

Друга помоћ, сходно Уредби Владе Републике Србије донета је 30.07.2020. године. Одобрена је помоћ у облику директних давања привредним субјектима у приватном сектору и односила се на зараду за месец август 2020. године. Порези и доприноси су одложени за 05.01.2021. године, а почели су да се исплаћују 10. фебруара 2021. године на 24 рате. Ова помоћ обухватила је и новоосноване привредне субјекте у временском периоду од 15. марта 2020. до 20. јула 2020. године.

Услови за коришћење директних давања остали су исти, немогућност исплаћивања дивиденде до краја године и не смањивање броја радника више од 10% у односу на 15. март 2020. године, па све до истека три месеца од последње исплате директних давања. Средства са ковид рачуна било је потребно искористити до 31.10.2020. године.

Трећа помоћ директних давања привредним субјектима у приватном сектору донета је Уредбом Владе Републике Србије од 13.02.2021. године и односила

се на исплату личних доходака за месеце април, мај и јун 2021. у висини једне половине минималне нето зараде за јануар 2021. године. Предуслов за коришћење директих давања је био не смањивати број запослених више од 10%, у односу на број запослених у фебруару 2021. са пуним радним временом. У смањење броја запослених не рачунају се лица којима је истекао радни однос на одређено време у периоду почев од дана ступања програма до 31.03.2021. за давања личних доходака за месец април 2021. године. За директна давања за лични доходак за мај 2021. узимао се број радника у пореској пријави пореза и доприноса за месец март 2021. и нису се узимали у обзир запослени којима радни однос на одређено време истиче од 01-30. априла. За директна давања личних доходака за јун 2021., узима се број радника у пореској пријави ПД за месец април 2021. и не узимају се у обзир запослени којима радни однос на одређено време итиче у том периоду. Овако добијена средства помоћи државе морају се искористити најкасније до 30. јула 2021. искључиво за исплату нето зарада запослених. Привредни субјекти који су прихватили директна давања и даље не могу исплаћивати дивиденду до краја године.

„Буџет Србије у 2021. је у дефициту и без новог пакета антикризних мера који се сада најављује. Стога се нова исплата државне помоћи привреди и становништву (која није предвиђена важећим буџетом) може финансирати само додатним повећањем фискалног дефицита и новим задуживањем државе у 2021. години – преко износа од око 1,5 млрд евра колико је већ планирано недавно усвојеним буџетом. То значи да ће учешће јавног дуга у БДП-у током 2021. наставити да расте (на преко 60% БДП-а) уместо да се закочи – и тај нови дуг порески обвезници враћаће с каматом у наредним годинама. Због свега тога рационално је да се трошак нових мера ограничи, тј. да се антикризне мере Владе у 2021. усмере само на предузећа и становништво који трпе највеће негативне последице економске кризе и којима је помоћ заиста потребна. Чак и да Србија нема велики јавни дуг, није економски оправдано да се сви грађани Србије задужују да би се средства давала предузећима која током здравствене кризе немају проблеме у пословању или грађанима с високим приходима.” (Антикризне мере у 2021. години: Одговорним приступом спречити претерано задуживање државе; <http://www.fiskalnisavet.rs/latinica/analize-stavovi-predlozi.php#a210-202>, приступљено 27.03.2021.)

Одрживост здравственог система у време пандемије

Здравствени систем Србије је у кратком временском периоду консолидован ради збрињавања великог броја животно угрожених пацијената. Многе болнице су затваране за стандардне пацијенте и улазиле су у ковид систем. Релативно брзо је набављена опрема неопходна за велики број пацијената са тешким респираторним инфекцијама које су главна карактеристика овог вируса. Пацијенти са бољом клиничком сликом смештани су у привремене ковид болнице које су прављене у великим спортским дворанама. Смртност је била велика најчешће код старијих пацијената, који су игнорисали симптоме и сами се лечили.

У Табели 2. може се видети да је у Србији до сада од короне оболело скоро 600.000 становника, а проценат смртности је око 0,89%. Тренутан број хоспитализованих пацијената је 7.116, што и даље представља велико оптерећење за здравствени систем.

УКУПАН БРОЈ РЕГИСТРОВАНИХ СЛУЧАЈЕВА		БРОЈ СМРТНИХ СЛУЧАЈЕВА		ПРОЦЕНАТ СМРТНОСТИ	
590,018		5,231		0.89%	
БРОЈ ТЕСТИРАНИХ ОСОБА	БРОЈ ТЕСТИРАНИХ ОСОБА У ПОСЛЕДЊА 24 ЧАСА	БРОЈ ПОТВРЂЕНИХ СЛУЧАЈЕВА У ПОСЛЕДЊА 24 ЧАСА	БРОЈ ПРЕМИНУЛИХ ОСОБА У ПОСЛЕДЊА 24 ЧАСА	БРОЈ ХОСПИТАЛИЗОВАНИХ ОСОБА	БРОЈ ОСОБА НА РЕСПИРАТОРИМА
3,388,114	14,079	4,512	41	7,116	252

Табела 2: Статистички подаци о вирусу корона у Републици Србији

на дан 29.03.2021.²

На основу Табеле 3. може се закључити да Србија у односу на земље из околних држава има најмањи проценат смртности у апсолутним и релативним показатељима. То је показатељ ефикасности здравственог система.

	БРОЈ ТЕСТИРАНИХ	ТЕСТИРАНИ НА МИЛИОН СТАНОВНИКА	БРОЈ ПОЗИТИВНИХ	ПОЗИТИВНИ НА МИЛИОН СТАНОВНИКА	ИНЦИДЕНЦА НА МИЛИОН СТАНОВНИКА	БРОЈ ПРЕМИНУЛИХ	ПРЕМИНУЛИ НА МИЛИОН СТАНОВНИКА	ПРОЦЕНАТ ПОЗИТИВНИХ	ПРОЦЕНАТ СМРТНОСТИ
СРБИЈА	3.122.905	358.431	507.959	58.301	536	4.670	536	16,3%	0,9%
Б и Х	702.920	215.190	142.160	43.521	358	5.446	1.667	20,2%	3,8%
Хрватска	1.416.328	346.502	249.661	61.079	201	5.647	1.382	17,6%	2,3%
Северна Македонија	559.021	268.333	111.077	53.317	417	3.280	1.574	19,9%	3,0%
Словенија	967.123	465.156	199.004	95.715	370	3.926	1.888	20,6%	2,0%
Црна Гора	303.555	483.274	82.610	131.519	925	1.117	1.778	27,2%	1,4%
Румунија	6.687.240	349.246	850.362	44.411	262	21.360	1.116	12,7%	2,5%
Мађарска	3.992.790	414.054	498.183	51.662	934	16.627	1.724	12,5%	3,3%
Бугарска	1.826.934	264.324	275.859	39.912	457	11.196	1.620	15,1%	4,1%
Албанија	500.094	173.910	116.123	40.382	237	2.018	702	23,2%	1,7%

Табела 3: Епидемиолошки показатељи, поређење Србије са земљама региона (стање на дан 12.3.2021)³

„Пандемија коронавируса имала је за последицу и недостатак здравствене неге „нековид“ пацијената у Србији, услед преоптерећености здравственог система. Укупан број умрлих у Републици Србији у периоду јануар–децембар 2020. године износио је 114 954 и, у односу на исти период претходне године, бележи раст од 13 991 лица или 13,9%. Међутим, само у децембру 2020. у Србији је умрло укупно 17 321 лице, што је двоструко више у односу на децембар 2019. (8 803) и апсолутно највећи месечни број умрлих у последњих 70 година. Важно је узети у обзир да су то претходни резултати о броју умрлих, након уписа у матичне књиге умрлих. Према званичним подацима Института за јавно здравље „Батут“ од последица коронавируса у децембру 2020. преминуло је 1 607 лица, што представља ескалацију последица пандемије у Србији. Имајући у виду да пандемија коронавируса неизбежно мења виталну статистику, извесно је да ће индиректне последице епидемије утицати на погоршање здравственог стања целокупног становништва и изазвати наставак тренда повећања броја умрлих и у 2021. години.” (Републички завод за статистику; Трендови, IV квартал 2020.; <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20218001.pdf>; приступљено: 13.03.2021)

„Неки експерти процењују да ће директни демографски, па самим тим и дугорочни друштвено-економски ефекти Covid-19 пандемије бити „веома неуједначени, не само у Европи и свету, већ и у оквирима појединачних земаља”, у зависности од епидемиолошких фактора и стратегије борбе против пандемијом изазване економске кризе (Alfani, 2020). Ово је посебно важно ако се узме у обзир да су анализе базиране на претходним пандемијама показале да одређене дугорочне економске последице пандемија могу да потрају и неколико деценија, па чак и неколико генерација (Jorda et al. 2020). Коначно,

3 Извор: Републички завод за статистику (2021), Трендови, IV квартал 2020, стр 9; <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20218001.pdf>; приступљено: 13.03.2021

будући да је реч о вирусној инфекцији, историјско искуство показује да ће најтежи удар пандемије, независно од брзине развоја вакцине, највероватније трајати око две године, што се показало као период довољан за развој такозваног имунитета крда (Davis, 2020).” (Цветковић, Миљковић, 2020: 39)

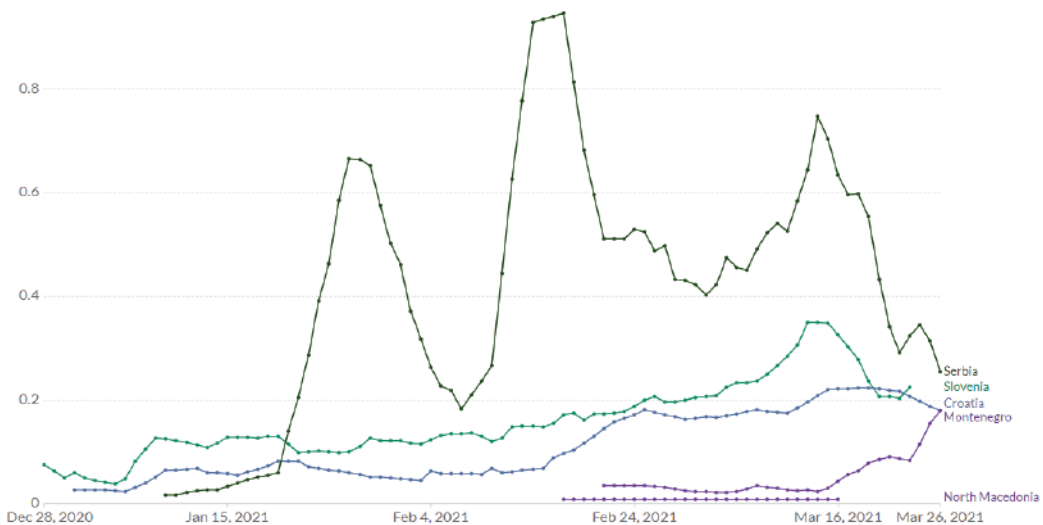

График 1: Дозе вакцина против вируса корона датих на 100 особа⁴

На основу Графика 1. може се закључити да се у Србији процес имунизације спроводи најбоље у односу на све земље из окружења. Неповећење пацјената у имунизацију је присутно због страха од контраиндикација које вакцине могу имати.

„Вакцине не лече заражене људе, али спречавају заразе подложних људи. Супротно томе, третмани лече заражене људе, али не спречавају будуће инфекције. С обзиром на нашу референтну калибрацију, ове разлике нису превише важне за конкурентску равнотежу. Али они су веома важни за дизајн оптималне политике. С обзиром на то да је вакцинација могућа, оптимално је одмах увести озбиљне мере ограничавања како би се смртност свела на минимум. Те мере изазивају велику рецесију. Али ову рецесију вреди искористити у нади да вакцина стигне пре него што се многи људи заразе.” (Eichenbaum et al., 2021: 19)

Пакет мера економске помоћи и брз темпо вакцинације становништва у нашој земљи, може утицати на опоравак домаће потражње. Вакцинација улива

оптимизам, а нарочито чињеница да је Србија међу водећим земљама у Европи и свету по броју вакцинисаних грађана у односу на укупан број становника. Вакцинисање становништва и придржавање прописаних мера за здравствену заштиту тренутно представља једини начин за спречавање ширења инфекције. Домаће тржиште је добро снабдевано вакцинама свих произвођача, али за постизање колективног имунитета мора се вакцинисати бар око 50% становништва.

„Пандемија ће имати краткорочне и дугорочне макроекономске ефекте. Макроекономски трошкови и губици изазвани пандемијом односе се на губитак бруто домаћег производа (БДП) у земљама погођеним епидемијом, раст стопе незапослености у њима, погоршање других макроекономских величина – фискалних показатеља и показатеља екстерне равнотеже, што ће имати последице на њихове стопе економског раста.” (Praščević, 2020: 7-21)

Закључак

Од проглашења пандемије у Србији основни задатак јавних финансија је очување стабилности домаће привреде и очување здравља становништва. Помоћ државе у виду фискалних погодности и директних давања имала је за циљ да се очувају запосленост, ликвидност и активност привредних субјеката чији је опстанак угрожен у условима пандемије. Уведене мере утицале су на релативно очување привредне стабилности, а стварни ефекти мера могу се установити тек након враћања привреде у редовне околности, на које ће се, адекватно тренутној здравственој ситуацији још чекати. Буџетски дефицит који је последица, како великих здравствених расхода због лечења великог броја животно угрожених пацијената и набавке вакцина за заштиту становништва, тако и због подршке привреди, је тренутно финансиран задуживањем. Такав тренд не може бити дугорочно одржив. Вакцинација становништва до стицања колективног имунитета једино може утицати на смањење тог периода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alfani Guido (2020): Pandemics and Asymmetric Shocks: Evidence from the History of Plague in Europe and the Mediterranean; Journal for the History of Environment and Society, vol. 5; Gent: Society for Environmental History; pp: 197-209.
2. Arner Douglas W., Barberis Janos Nathan, Buckley Ross P., Dahdal Andrew M., Walker Julia and Zetzsche Dirk Andreas (2020): Digital Finance & The COVID-19 Crisis; Hong Kong: University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper No. 2020/017.
3. Arsić Miloško (2021): Globalne ekonomske posledice pandemije COVID-19, U: ur. Đerić Branko. X NAUČNA KONFERENCIJA SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM JAHORINSKI POSLOVNI FORUM 2021 JUGOISTOČNA EVROPA U VRTLOGU KRIZE 2020, DISRUPTIVNIH INOVACIJA, POLITIKA I MJERA ZA ODRŽIVI PRIVREDNI RAST 25-26. MARTA 2021. GODINE; Pale: Ekonomski fakultet Pale, Univerzitet u Istočnom Sarajevu; str: 57-66.
4. Cvetković Emilija i Miljković Marko (2020): Moglo je i gore, dobro biti neće: Kovid-19 i društveno-ekonomski efekti pandemija u istorijskoj perspektivi, u svetu i Srbiji; Black swan in the world economy 2020; Beograd: Institut ekonomskih nauka; str. 29-51.
5. Davis Stephen (2020): GOING VIRAL: The History and Economics of Pandemics; London: The Institute of Economic Affairs.
6. Didier Tatiana, Huneeus Federico, Larrain Mauricio, Schmukler Sergio L., (2021): Financing firms in hibernation during the COVID-19 pandemic, Journal of Financial Stability, Vol. 53; Amsterdam: Elsevier B.V.; pp. 1-14.
7. Eichenbaum Martin S., Rebelo Sergio and Mathias Trabandt (2021): The Macroeconomics of Epidemics, The Review of Financial Studies, hhab040, Oxford: Oxford University Press; pp. 1-39.
8. Ellul Andrew, Erel Isil and Rajan Uday (2020): The COVID-19 Pandemic Crisis and Corporate Finance, The Review of Corporate Finance Studies, Vol. 9, Issue 3; Oxford: Oxford University Press; pp. 421-429.
9. Fahlenbrach Rudiger, Rageth Kevin and Stulz Rene M (2020): How Valuable Is Financial Flexibility when Revenue Stops? Evidence from the COVID-19 Crisis, The Review of Financial Studies, hhaa134, Oxford: Oxford University Press; pp. 1-48.
10. Milić Slobodan i Anđelković Nemanja (2020): EKONOMSKE MERE PROTIV PANDEMIJE U EU, U: IV Međunarodna naučna konferencija „Regionalni razvoj i prekogranična saradnja“, Piro: Srpska akademija nauke i umetnosti Ogranak u Nišu; str. 381-385.
11. Prašević Aleksandra (2020): Ekonomski šok pandemije COVID 19 – prekretnica u globalnim ekonomskim kretanjima; Ekonomske ideje i praksa, br. 37; Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu; str: 7-21.
12. Romero Maria Jose (2020): Reclaiming Public Development Banks to Finance a Sustainable and Equitable Recovery Post COVID-19. In: David A. McDonald, Thomas Marois and Diana Barrowclough. Public Banks and COVID 19, Combatting the Pandemic with Public Finance; Kingston, Geneva, Brussels: Municipal Services Project, UNCTAD, Eurodad; pp. 27-50.

ВЕБОГРАФИЈА:

1. Antikrizne mere u 2021. godini: Odgovornim pristupom sprečiti preterano zaduživanje države; <http://www.fiskalnisavet.rs/latinica/analize-stavovi-predlozi.php#a210202>; (приступљено: 27.03.2021.).
2. Our World In Data; <https://ourworldindata.org/> (приступљено: 27.03.2021.).
3. Правни основ за доношење Закључка о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19; www.srbija.gov.rs; (приступљено: 25.03.2021.).
4. Vlada usvojila uredbe za sprovođenje ekonomskih mera podrške privredi; <https://ras.gov.rs/vlada-usvojila-uredbe-za-sprovođenje-ekonomskih-mera-podrske-privredi>; (приступљено: 24.03.2021.).
5. СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О КОРОНА ВИРУСУ – COVID-19; <https://covid19.rs/>; (приступљено: 24.03.2021.).
6. ТРЕНДОВИ У КРЕДИТНОЈ АКТИВНОСТИ Четврто тромесечје 2020. године; https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/publikacije/trendovi/trend_izv_IV_2020.pdf; (приступљено: 24.03.2021.).
7. Трендови, IV квартал 2020.;
8. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20218001.pdf>; (приступљено 13.03.2021.).

ОСТАЛИ ИЗВОРИ:

1. Уредба о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19 („Службени гласник РС”, бр. 54/2020 и 60/2020); Београд: Службени гласник.
2. Уредба о утврђивању Програма финансијске подршке привредним субјектима за одржавање ликвидности и обртна средства у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, бр. 54/2020 и 57/2020); Београд: Службени гласник.
3. Уредба о утврђивању Програма распореда и коришћења субвенција за подршку раду угоститељске и туристичке привреде због потешкоћа у пословању проузрокованих епидемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, бр. 11/2021 и 23/2021); Београд: Службени гласник.
4. Уредба о поступку за издавање дужничких хартија од вредности („Службени гласник РС”, бр. 54/2020); Београд: Службени гласник РС.

CHALLENGES OF PUBLIC FINANCE OF THE SERBIAN ECONOMY IN THE CONDITIONS OF THE PANDEMIC CAUSED BY THE COVID-19

Abstract: The corona virus pandemic has brought a great dilemma to economic policy makers. How to maintain a satisfactory level of economic activity, and at the same time provide adequate health care for the population? Epidemiological measures introduced for the health protection of the population have affected the reduction of economic activity in all industries which involve a large number of people in one place. Increased expenditure on health care and assistance to the economy in order to maintain liquidity and employment on the one hand and reduced inflow of public revenues due to weaker economic activity on the other hand, have affected the budget deficit. The extent to which Serbia has managed to balance these two contradictory demands is the topic of this paper. Did the decisions of the Crisis Council adequately balance the preservation of health and the efficiency of the economy? It was analyzed which monetary and fiscal policy measures were implemented, to what extent they preserved the stability of the domestic economy and what is the perspective of economic recovery.

Keywords: PANDEMIC, PUBLIC FINANCES, DIRECT BENEFITS, FISCAL BENEFITS.